

DOI 10.51558/2490-3647.2024.9.1.879

UDK 316.75:316.346-053.6

Primljeno: 14. 11. 2023.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Dijana Sulejmanović

NEKE DETERMINANTE VRIJEDNOSNOG IDENTITETA MLADIH

Problematika ovog rada pripada oblasti vrijednosti i vrijednosnih orijentacija. Ciljevi istraživanja odnosili su se na ispitivanje prisutnosti i preferencija dimenzija vrijednosnih orijentacija kod mladih te na utvrđivanje postojanja eventualnih razlika u izraženosti ovih dimenzija s obzirom na neke sociodemografske karakteristike ispitanika. Ispitivanje je obuhvatilo dobrovoljački uzorak (N=106) mladih uzrasta između 18 i 22 godine koji su putem online dostupnog upitnika odgovarali na niz skala i upitnika kojima su mjerene vrijednosne orijentacije: konformizam, religioznost, autoritarnost te neravnopravnost spolova. Rezultati ovog istraživanja pokazuju okrenutost ka religiji i porodici te očuvanju tradicionalnih vrijednosti. Prema analiziranim podacima ustanovljeno je kako su kao vrijednosti najviše odabrane religioznost i autoritarnost. Posebno zanimljivi i statistički značajni su dobijeni nalazi za interkorelacije ispitivanih varijabli gdje su nađene pozitivne veze između konformizma i ostalih ispitivanih vrijednosnih orijentacija.

Ključne riječi: vrijednosti; vrijednosne orijentacije; identitet; mladi

UVOD

Adolescencija je prijelazni period između djetinjstva i odraslog doba. Praćena je biološkim, fizičkim, kognitivnim i emocionalnim te promjenama u ponašanju i reagiranju na odnose sa socijalnom okolinom. Nastojanje mladog pojedinca da se osamostali od porodice, a istovremeno da postane ravnopravan član društva ili određene socijalne grupe, znači i pojavu konformističkih odgovora na taj socijalni utjecaj. Prelazak u odraslost, prema Eriksonu (1968), obilježen je psihološkom krizom, kada se pojedinac preispituje je li prihvaćen i voljen ili će ostati sam i izopćen od drugih.

Adolescencija je praćena približavanjem i usaglašavanjem stavova i ponašanja sa socijalnom, vršnjačkom grupom, ali ne treba potcijeniti ni težnje adolescenta da zadrži svoju samostalnost i nezavisnost. Ovaj jaz između *biti odan* i *biti slobodan* u osnovi je krize iz koje se stvara identitet i gradi slika o samom sebi.

U tom periodu s jedne strane govorimo o pokornosti kao socijalnom ponašanju koje se ispoljava kroz podložnost pojedincu kojeg opažamo kao autoritet i iskazujemo mu poslušnost ili kao pokornost pod pritiskom grupe, tj. konformizam odnosno podlijevanje utjecaju socijalne sredine. U povijesti socijalne psihologije u tom pogledu se izdvajaju tri posebno značajne studije: eksperimenti kojima je ispitivan informacijski (Sherif 1936) i normativni socijalni utjecaj (Asch 1956), te poslušnost autoritetu (Milgram 1961), a koji su potvrdili utjecaj socijalne sredine na pojedinca i njegovu pokornost kao odgovor na taj utjecaj. S druge strane, odbijanje pojedinca da se prilagodi kodu maseć može da rezultira socijalnim isključivanjem, gubitkom povlastica te marginaliziranjem pa i otvorenom hostilnošću od strane većine. Posebno negativne posljedice ovakvo isključivanje ima kod mladih jer je socijalizacija uvjetovana međuodnosima pojedinca sa socijalnom sredinom, vršnjacima i drugim socijalnim grupama čiji je član i unutar kojih djeluje u istom vremenu i prostoru.

Kulturološki slična društva dijele zajedničke vrijednosti pa se očekuje da se karakteristike jednog društva, poput učestale pojavnosti konformizma, javljaju i u drugim društvima te da će slične karakteristike kako zajedničke tako i lične, biti prediktori određenih vrijednosnih orijentacija (Bond i Smith 1996; Darwish i Huber 2003). U društvima su norme manje-više jasno određene, kao i kazne predviđene za njihovo kršenje, pa pojedinac zna šta može očekivati za ponašanja koja su odstupajuća u odnosu na grupu. Zato, kada grupa postavi zahtjev – pojedinac ga nastoji ispuniti (Darwish i Huber 2003), težeći da (p)ostane član socijalne grupe koja zahtjev postavlja.

1. TEORIJSKI OKVIR

Razvoj pojma o sebi – identiteta – jedan je od osnovnih zadataka tokom adolescentnog perioda. Razvojna istraživanja u različitim kulturama (Nezlek i Smith 2005; Jenkins 2008; Nesdale 2011; Krstić 2016; Maulyda i Erfan 2020) potvrđuju važnost vršnjačke interakcije za socijalni razvoj djeteta, a osnova za formiranje pojma o sebi jesu povratne informacije koje pojedinac dobija od njemu značajnih osoba (Krstić 2008). Osamostaljivanjem i odvajanjem od porodice adolescent se nađe u vakuumu identiteta – on još uvijek nema određenu ulogu u društvu te je nastoji ostvariti udružujući se sa sebi sličnima. Pojam o sebi nastaje kao kognitivna shema na temeljima ranijeg iskustva, kroz organiziranje i usmjeravanje ponašanja te obradu informacija o sebi (Krstić 2017). Ipak, pojam o sebi nije samo kognitivni nego i socijalni konstrukt. Doživljavanje samog sebe ne samo da se odvija u socijalnom kontekstu i pomoću socijalnih interakcija s drugima, već nam socijalna sredina daje materijal na osnovu kojeg gradimo sliku o sebi i, konačno, vlastiti identitet. Uspostavljanje sklada između slike o nama koju ima naša okolina i vlastitog odraza koji prepoznajemo u socijalnom ogledalu jeste težnja karakteristična za period adolescencije, ali traje i u godinama odraslosti.

Postajanje članom socijalne grupe nije samo jedan od primarnih razvojnih zadataka (Erikson 1968; Coleman i Hendry 1990) tokom adolescencije – ova potreba javlja se mnogo ranije, ali se i nastavlja u odraslom dobu, omogućavajući mladoj osobi da istražuje i upoznaje svoju socijalnu okolinu, pritom otkrivajući i vlastite interese i razvijajući bazična uvjerenja na osnovu kojih će dalje stupati u interakciju s drugima. Prikladan socijalni razvoj zahtijeva poznavanje i razumijevanje normi, pravila i vrijednosti zajednice u kojoj pojedinac živi te ovladavanje umijećima nužnim za djelotvornu interakciju unutar te zajednice (Brajša-Žganec 2003). Već samo postojanje grupe podrazumijeva i određeni stepen konformizma u vidu praćenja trendova i zajedničkih aktivnosti. Fenomen konformizma je istraživački zanimljiv obično u slučajevima kada podrazumijeva odstupanje pojedinca od vlastitih vrijednosti, stavova, mišljenja i procjena kako bi se priklonio većini, bilo zbog toga što sam nije siguran u ispravnost svoje procjene ili pak jer ne želi ugroziti svoj položaj u određenoj socijalnoj grupi.

Biti dio cjeline ili biti cjelina – dilema je koja predstavlja važan unutrašnji konflikt, jer pojedinac teži da bude nezavisan, ali istovremeno i da bude dio društvene zajednice, što podrazumijeva i usvajanje i praćenje pravila zajednice. Konformističko ponašanje, sklonost ka mijenjanju vlastitih uvjerenja i ponašanja pod utjecajem

autoriteta ili socijalne sredine (Čekrlija i sar. 2004) podrazumijeva promjene koje se dešavaju pod pritiskom koji može biti i stvaran, ali i imaginaran. Konformistički stavovi i konformističko ponašanje dosljedno su prisutniji u kolektivističkim kulturama (Baron i Byrne 1997), gdje se ponašanje pojedinca podređuje ciljevima kolektiva – porodice, plemena, saveza (Bond i Smith 1996) i gdje se registruje veća tendencija ka prosječnosti i uniformnosti (Kim i Markus 1999).

U kolektivističkim kulturama promovira se superiornost grupe u odnosu na pojedinca te je ponašanje određeno normama in-grupe, odnosno vlastite grupe (Konsky i sar. 1999). Utakvim zajednicama članovi su snažno povezani i emocionalno zavisni unutar kohezivne grupe koja im omogućava zaštitu u zamjenu za lojalnost (Dunfee i sar. 1999), uz tendencije članova da usvoje ideologije i identitete svojih autoriteta (Beltramini i sar. 1984), a pripadanje grupi, pritom, zahtijeva konformiranje s interesima i težnjama grupe, što ne mora nužno biti i izbor samog pojedinca (Santor i sar. 2000).

U bosanskohercegovačkom društvu nalazimo dominantno one vrijednosti koje karakterišu kolektivistički orijentirane kulture. Ovo je vidljivo kroz porodične vrijednosti, isticanje religijskog i etničkog identiteta, kao i kroz sklonost pojedinaca da interese grupe stavljaju ispred vlastitih te da prednost daju očuvanju tradicionalne, patrijarhalne sredine, a što je pokazano u brojnim ranijim istraživanjima (Kamberović 1998; Maršić 2011; Puhalo 2013; Čekrlija 2017).

Analiza socijalno-psihološke literature pokazuje da su vrijednosne orijentacije i preferencije bile u fokusu pažnje socijalnih psihologa na području bivše Jugoslavije i krajem prošlog stoljeća, a istraživački su zanimljive i danas, posebno zbog praćenja efekata tranzicije, demokratizacije društva, ekonomskih, društvenih i političkih promjena. Nakon II svjetskog rata istraživanja vrijednosnih orijentacija pokazivala su visok stepen autoritarnosti i nisku religioznost, nakon čega dolazi do rasta i autoritarnosti i religioznosti (Bešić 2014). Ispitivanje preferencije općih i društvenih ciljeva, promatranih kao vrijednosti, a koje su u čitavoj seriji istraživanja sproveli Petrović i Kuzmanović, rezultiralo je nalazima o utjecaju ovih faktora na procjenu drugih vrijednosti od strane studenata (Petrović, Čabarkapa i Kuzmanović 2015).

1.1. Vrijednosne orijentacije kod mladih

Vrijednosne orijentacije predstavljaju bazične stavove (Ferguson 1939), odnosno bipolarne dimenzije socijalnih stavova, kako ih određuje Guilford (1959), a u literaturi su opisane i kao opći stavovi. Sadrže kognitivnu, afektivnu i konativnu komponentu,

te se nerijetko, u socijalno-psihološkom značenju, i preklapaju (Šram 2003). Sam pojam vrijednosti vezuje se za uopćene ideje, odnosno shvaćanja o atraktivnosti nekih ciljeva, stanja, odnosa, obrazaca ponašanja i aktivnosti, a u kontekstu dimenzije poželjno-nepoželjno. Vrijednosti su konceptualizirane kao poželjni motivacijski ciljevi koji se aktiviraju u motivacijskim situacijama usmjeravajući stavove i ponašanja (Naikoo i Bhat 2016).

Proučavanje vrijednosti i vrijednosnih orijentacija u fokusu ima faktore koji motiviraju i usmjeravaju ponašanje pojedinaca i socijalnih grupa. Vrijednosne orijentacije pojedinca čine prijemčivim za određene ideje, stavove i uvjerenja, čak i onda kada te vrijednosti nemaju veliki utjecaj na njegovo svakodnevno ponašanje. Kuzmanović (1995) nalazi da vrijednosti determiniraju shvaćanja, odnosno uvjerenja, o lično ili društveno poželjnim načinima ponašanja, vrstama aktivnosti i relativno trajnim stanjima u prirodi, društvu i pojedincu.

Pojmovima vrijednosti i vrijednosnih orijentacija u psihologiji se pristupa s različitim stanovišta, tako da su definicije ovih pojmova brojne i prilično raznolike. U nastavku će biti ukratko predstavljene vrijednosne orijentacije kojima smo se bavili u ovom istraživanju: konformizam, religioznost, autoritarnost te neravnopravnost spolova.

Konformizam. Neki autori konformizam određuju kao svako usvajanje grupnih normi, dok drugi konformizmom nazivaju mijenjanje ponašanja ili uvjerenja usljed zamišljenog ili stvarnog pritiska grupe, zahtjeva i očekivanja drugih osoba (Keisler i Keisler 1969). Konformizam postaje vrijednosna orijentacija kada se pomenuta strategija ponašanja prihvati kao najpoželjnije društveno ponašanje. Konformistička orijentacija pojavljuje se kao unaprijed odabrana strategija i stil ponašanja koje odlikuje spremnost da se mišljenje drugih ljudi, odnosno većine, nekritički prihvata i da se pojedinac priklanja grupi i njenim zahtjevima, odustajući pritom od ispoljavanja vlastitog mišljenja, bez obzira koliko bio uvjeren da je njegovo mišljenje ispravno i tačno. Konformistička orijentacija je operacionalno definirana tvrdnjama koje iskazuju konformističke stavove te potom i konformističkim ponašanjem, dok se nekonformistička orijentacija ili nekonformizam ispoljava odbacivanjem tih tvrdnji i vidova ponašanja.

Odnos prema religioznosti. Dimenzija religioznost-nereligioznost obično se shvaća kao religiozno, odnosno nereligiozno, osjećanje i sistem uvjerenja o Bogu, zagrobnom životu, besmrtnosti duše (Kuzmanović 1995), a nekada se ovim uvjerenjima pridodaju i stavovi prema bogomolji. Operacionalno je definirana kao vrijednosni odnos prema religiji, pri čemu su religioznost, odnosno nereligioznost,

shvaćene kao sistem uvjerenja o različitim aspektima religije, kao što su bogomolja, Bog, vjerovanje, itd.

Autoritarnost. Obično se određuje kao složena crta ličnosti (Adorno i sar. 1950), a ovdje se tumači kao vrijednosna orijentacija koja je operacionalno definirana tvrdnjama koje govore o nekritičkom odnosu prema autoritetu, vlasti, rješavanju društvenih problema i slično.

Neravnopravnost spolova. Ravnopravnost spolova značajno se mijenjala proteklih decenija pa su žene u modernim društvima dobile veća prava i jednakost nego što su ranije imale. Međutim, tradicionalna društva su zadržala patrijarhalni koncept pa se žena dokazuje isključivo, ili makar najprije, kroz svoju ulogu majke, supruge i domaćice, dok su gradnja karijere i nezavisnost način života svojstven prije muškarcima, tek rjeđe i ženama. Ravnopravnost-neravnopravnost spolova odnosi se na stavove o odnosima muškarca i žene, mogućnostima uspješnosti žene, donošenju odluka u ovom kontekstu i slično.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1. Problem istraživanja

Polazna ideja ovog istraživanja jeste ispitati koje su to vrijednosne orijentacije usvojene i sadržane u identitetu mladih, odnosno u kakvom međuodnosu su ove vrijednosti te da li se mogu izdvojiti značajne razlike u sociodemografskim karakteristikama kod izraženih vrijednosti. Problem istraživanja bio je ispitati koje vrijednosne orijentacije su razvijene kod mladih te u kakvoj su dominirajuće vrijednosti međusobnoj vezi.

2.2 Cilj istraživanja i istraživačke hipoteze

Cilj istraživanja, odnosno ispitivanje nekih determinanti razvijanja vrijednosnog identiteta mladih, bit će ostvaren testiranjem istraživačkih hipoteza:

Hipoteza H1: *Vrijednosni identitet mladih je u skladu s tradicionalnim vrijednosnim orijentacijama koje su karakteristične za kulturološku orijentaciju društva kojem pripadaju, odnosno karakterišu ga izražene visoke vrijednosti konformizma, religioznosti, autoritarnosti i spolne neravnopravnosti.*

Hipoteza H2: *Postoje značajne razlike u vrijednosnim orijentacijama mladih s obzirom na spol ispitanika.*

Hipoteza H3: *Postoje značajne razlike u vrijednosnim orijentacijama mladih s obzirom na stepen obrazovanja ispitanika.*

Hipoteza H4: *Postoje značajne razlike u vrijednosnim orijentacijama mladih s obzirom na starost ispitanika.*

Hipoteze se postavljaju na temelju nalaza ranijih sličnih istraživanja na našim prostorima i u svijetu (Kuzmanović 1995; Čekrlija i sar. 2004; Naikoo i Bhat 2016; Čekrlija 2017; Masuda i sar. 2019; Dušanić 2020; Helin Yaban i Sayıl 2020; Li-vazović i Matić 2020; Sulejmanović 2020).

2.3. Instrumenti istraživanja

Za ispitivanje konformizma, religioznosti, autoritarnosti te ravnopravnosti spolova kao vrijednosnih orijentacija korišteni instrumentarij sadržavao je skraćene skale vrijednosnih orijentacija od po 6 tvrdnji (Pantić 1981). Ponuđena skala odgovora bila je Likertovog tipa, s pet stepenovanih odgovora od 1- uopće se ne slažem pa do 5 - slažem se u potpunosti. Ukupni rezultat je određen kao suma odgovora podijeljena brojem tvrdnji, kako bi se dobijena mjera mogla porediti s drugim rezultatima, bez obzira na razlike u broju tvrdnji određenih instrumenata. Viši rezultat upućivao je na veće prihvatanje prvog pola određene dimenzije.

2.4. Uzorak istraživanja

Istraživački uzorak je prigodni, neslučajni i dobrovoljački, sastavljen od starijih adolescenata oba spola uzrasta između 18 i 22 godine iz više gradova iz Bosne i Hercegovine (N=106).

Tabela 1. Sociodemografska obilježja uzorka (N=106)

Varijable	Kategorije	f	%
Spol	ženski	60	56.6
	muški	46	43.4
Obrazovanje	osnovna škola	22	20.8
	srednja škola	40	37.7
	fakultetsko obrazovanje	44	41.5

U Tabeli 1 prikazane su sociodemografske karakteristike uzorka, gdje vidimo da su ispitanici (N=106) prilično ujednačeni prema spolu te da su višeg stepena obrazovanja.

2.5. Prikupljanje i obrada podataka

Učešće u istraživanju bilo je dobrovoljno, a ispitivanje je sprovedeno online. Statistička obrada podataka obuhvata deskriptivnu analizu u okviru koje su kategorički podaci prikazani pomoću mjera frekvencija (f) i procenata (%), a varijable mjerene na intervalnom nivou pomoću vrijednosti aritmetičke sredine (M) i standardne devijacije (SD) te minimalnih i maksimalnih vrijednosti. Pouzdanost primijenjenih skala je iskazana vrijednostima Cronbachovog koeficijenta α (α). Za ispitivanje značajnosti sociodemografskih karakteristika kao determinanti vrijednosnog identiteta mladih je korišten t -test za spolne razlike te univarijatna analiza varijance za ispitivanje razlika u odnosu na stepen obrazovanja. Za ispitivanje povezanosti između numeričkih varijabli korištena je Pearsonova korelacija.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Istraživanjem je planirano ispitivanje koje vrijednosne orijentacije su usvojene i sadržane u identitetu mladih, odnosno u kakvom međuodnosu su ove vrijednosti te da li se mogu izdvojiti značajne sociodemografske karakteristike kod izraženih vrijednosti. Očekivano je da će, u skladu s nalazima ranijih sličnih studija, mladi pokazati sklonost ka usvajanju onih vrijednosti koje su socijalno poželjne u njihovoj socijalnoj okolini te da će ispitanici sličnih sociodemografskih karakteristika pokazivati i sličnost u usvojenim vrijednostima.

U nastavku će biti prikazani dobijeni rezultati, uz diskusiju svakog od njih u odnosu na postavljenu istraživačku hipotezu.

Analizu rezultata započinjemo deskripcijom mjera prihvaćenosti i preferencija ispitivanih vrijednosnih orijentacija. Kako bismo utvrdili frekventnost preferencija za ispitivane vrijednosne orijentacije, koristili smo standardne mjere deskriptivne statistike, a redoslijed prikazanih vrijednosnih orijentacija istovremeno predstavlja i rang listu, jer su prikazane prema visini aritmetičkih sredina. Teorijski raspon za sve varijable kretao se od 1 do 5. Dobijena je prihvatljiva pouzdanost za korišteni instrumentarij ($\alpha > .70$). Podaci za naš uzorak su prikazani u Tabeli 2.

Tabela 2. Rezultati deskriptivne statistike za varijablu vrijednosne orijentacije

Varijabla	N	M	SD	Min.	Max.	α
Religioznost kao vrijednost	106	4.14	.77	2.00	5.00	.698
Autoritarnost	106	3.78	.89	1.50	5.00	.804
Konformizam	106	2.71	1.01	1.00	4.83	.769
Neravnopravnost spolova	106	2.30	.94	1.00	5.00	.733

U našem uzorku je, očekivano, na vrhu liste po prosječnoj ocjeni važnosti izdvojena religioznost kao vrijednost. Ovaj rezultat ne iznenađuje, jer je poznato da se na prostorima bivše SFRJ nakon 1990-ih bilježi kontinuiran rast religioznosti (Dušanić 2020). Religioznost je u tradicionalnim društvima visoko vrednovana pa je i u našem uzorku doživljaj religioznosti kao vrijednosti visoko cijenjen i ocijenjen. U ovakvim sredinama pripadnost vjerskoj zajednici je uobičajena, posebno imajući na umu da su zajednička druženja često prvi izvor informacija ne samo o vjerskim aktuelnostima, već i o onim političke, društvene i kulturne prirode (Sulejmanović 2020). Pozorište, bioskop i umjetničke galerije su raritetne u slabije razvijenim sredinama pa su vjerska zajednica i bogomolja, kao mjesto sastanka, nezanemariv faktor u razvoju i oblikovanju društvene svijesti. Imajući u vidu sličnost naroda na ovim prostorima, očekujemo da je identičan kulturni život i kod pripadnika drugih naroda u sličnim sredinama i uvjetima.

Autoritarnost je također visoko cijenjena vrijednost u našem uzorku. Ispitanici su se izjasnili kao suglasni s tvrdnjama da se već djeca trebaju učiti poslušnosti i poštovanju autoriteta te vođu slušati bez pogovora. S druge strane, moral i čast moraju biti čuvani i branjeni pa ne iznenađuje što su se ispitanici većinom složili s tvrdnjama da se povređivanje časti mora strogo kazniti, a vođa koji se nametne svojom pravičnošću, energičnošću, ali i strogoćom, mora se podržavati i pratiti.

Neravnopravnost spolova je, kao vrijednost, u našem uzorku ocijenjena nisko. Ovo znači da većina ispitanika vjeruje da podjela na muške i ženske poslove nije prirodna, odnosno da nije uloga žene isključivo biti domaćica i odgajati djecu, niti je uloga muškarca da bude onaj koji se uvijek i prvi pita pri donošenju odluka koje se tiču porodice. Ispitanici su procijenili i da razlike između muškaraca i žena u uspješnosti, važnosti i moralnosti nisu postojane. Ovi nalazi ukazuju na nastojanja tradicionalnih zajednica da se prilagode savremenim tokovima života i da zaštite svoje vrijednosti, a da pritom niko ne bude ugrožen niti obezvrijeđen.

Uzevši u obzir specifičnost našeg uzorka, odnosno sredine i socijalne klime u društvu čiji članovi su obuhvaćeni ispitivanjem, generalna postavka je da će se kao dominantne pokazati one vrijednosne orijentacije koje su više karakteristične za kolektivistička društva. Zaključno, rezultati ovog istraživanja, u cjelini posmatrano, potvrdili su ono što smo u uvodnom dijelu detaljnije prikazali, odnosno da je održana tradicionalna vrijednosna struktura, gdje su religioznost i autoritarnost visoko vrednovane, ali i da postoje nastojanja da se u tradicionalno unesu novine koje vode društvo naprijed, posebno u smislu odsustva negativnog konformizma.

Dalje, na temelju dobijenih vrijednosti koeficijenata Pearsonove korelacije zaključuje se o značajnoj međupovezanosti vrijednosnih orijentacija (Tabela 3). S obzirom na to da su sve statistički značajne interkorelacije pozitivne, ovi nalazi idu u prilog postavljenoj hipotezi o jasnoj izraženosti tradicionalnih vrijednosnih orijentacija.

Tabela 3. Rezultati interkorelacije za varijablu vrijednosne orijentacije (r(p))

Varijabla		1	2	3	4
1.	Religioznost kao vrijednost	1	.217 (.085)	.265* (.034)	.037 (.774)
2.	Autoritarnost	.217 (.085)	1	.406** (.001)	.343** (.006)
3.	Konformizam	.265* (.034)	.406** (.001)	1	.396** (.001)
4.	Neravnopravnost spolova	.037 (.774)	.343** (.006)	.396** (.001)	1

**značajnost na nivou 0.01

*značajnost na nivou 0.05

Dobijeni koeficijenti Pearsonove korelacije ukazuju na pozitivnu i statistički značajnu povezanost vrijednosne orijentacije konformizam s vrijednostima autoritarnost i neravnopravnost spolova na nivou značajnosti .01 te s vrijednošću religioznost na nivou značajnosti .05. Autoritarnost, osim s konformizmom, pozitivno i značajno korelira i sa vrijednošću neravnopravnost spolova, dok ostale interkorelacije nisu statistički značajne.

Ovim se djelomično prihvata postavljena hipoteza H1.

U cilju testiranja opravdanosti postavljene hipoteze H2, urađen je t-test za nezavisne uzorke za skale vrijednosnih orijentacija, a kao kriterijska je izabrana varijabla spol.

Dobijeni podaci o aritmetičkim vrijednostima preferencija vrijednosnih orijentacija prema spolu su prikazani u Tabeli 4.

Tabela 4. Preferencije vrijednosnih orijentacija u odnosu na spol ispitanika (N=106)

Varijabla	M (SD) muškarci	M (SD) žene
Neravnopravnost spolova	2.87 (.88)	1.93 (.78)
Autoritarnost	3.78 (.97)	3.47 (.91)
Konformizam	2.47 (.88)	2.25 (.91)
Religioznost kao vrijednost	2.85 (.88)	2.91 (.34)

Statistički značajne razlike u preferencijama vrijednosnih orijentacija nisu pronađene za varijable autoritarnost, konformizam niti religioznost kao vrijednost. Međutim, ispitanici se statistički značajno razlikuju u svom odnosu prema neravnopravnosti spolova, gdje muški ispitanici više vrednuju neravnopravnost između spolova, odnosno razlike u ravnopravnosti između muškaraca i žena više vide kao vrijednost nego žene (Tabela 5).

Tabela 5. Rezultati t-testa za preferenciju vrijednosnih orijentacija u odnosu na spol

Varijabla	N	t	df	p
Neravnopravnost spolova	106	-4.466	62	.000**
Autoritarnost	106	-1.313	62	.194
Konformizam	106	-.930	62	.356
Religioznost kao vrijednost	106	.640	62	.524

**značajnost na nivou 0.01

*značajnost na nivou 0.05

Ovim se djelomično prihvata postavljena hipoteza H2.

Univarijatnu analizu varijance koristili smo u cilju provjere značajnosti razlika u preferenciji vrijednosnih orijentacija kod ispitanika različitog stepena obrazovanja (Tabela 6).

Tabela 6. Preferencije vrijednosnih orijentacija u odnosu na stepen obrazovanja ispitanika (N=106)

Varijabla	M (SD) osnovna škola	M (SD) srednja škola	M (SD) fakultetsko obrazovanje
Neravnopravnost spolova	2.40 (1.19)	2.20 (1.10)	2.23 (.77)
Autoritarnost	3.10 (.86)	3.66 (.86)	3.64 (.99)
Konformizam	2.57 (1.19)	2.25 (.96)	2.33 (.85)
Religioznost kao vrijednost	2.81 (.49)	2.92 (.36)	2.88 (.40)

Ispostavilo se da stepen obrazovanja ne predstavlja značajan faktor vrijednosnih orijentacija, odnosno da dobijene razlike u preferenciji vrijednosnih orijentacija među ispitanicima različitog stepena obrazovanja nisu statistički značajne (Tabela 7).

Tabela 7. Rezultati analize varijance za preferenciju vrijednosnih orijentacija u odnosu na stepen obrazovanja

Varijabla	N	F	df	p
Neravnopravnost spolova	106	1.873	3	.144
Autoritarnost	106	.714	3	.547
Konformizam	106	.199	3	.897
Religioznost kao vrijednost	106	.135	3	.939

**značajnost na nivou 0.01

*značajnost na nivou 0.05

U istraživanju nije utvrđeno postojanje statistički značajnih razlika u vrijednosnim orijentacijama u odnosu na stepen obrazovanja ispitanika. Ovim se odbacuje postavljena hipoteza H3.

U cilju ispitivanja postojanja razlika u vrijednosnim orijentacijama s obzirom na starost ispitanika, izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije između ovih numeričkih varijabli (Tabela 8).

Tabela 8. Korelacija preferencije vrijednosnih orijentacija i starosti ispitanika

Varijabla	N	r	p
Religioznost kao vrijednost	106	.104	.414
Neravnopravnost spolova	106	.097	.445
Konformizam	106	.090	.481
Autoritarnost	106	.020	.874

r - Pearsonov koeficijent korelacije

**značajnost na nivou 0.01

*značajnost na nivou 0.05

Nisu nađene statistički značajne razlike za varijable starosti ispitanika i vrijednosnih orijentacija, što možemo objasniti nedovoljno diskriminativnom razlikom u godinama u ispitivanom uzorku jer je raspon starosti bio od 18 do 22 godine. Ovim se odbacuje postavljena hipoteza H4.

4. ZAKLJUČAK

Zaključno, postoje značajne razlike u vrijednosnim orijentacijama s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika samo kada je u pitanju spol u vrednovanju neravnopravnosti spolova, dok druge razlike nisu nađene. Nisu utvrđene statistički značajne razlike u doživljavanju konformizma, autoritarnosti i religioznosti kao vrijednosti s obzirom na ispitivane sociodemografske razlike ispitanika – spol, starost i stepen obrazovanja.

Međutim ovo istraživanje rezultiralo je značajnim nalazima kada je riječ o međuodnosima ispitivanih vrijednosnih orijentacija. Ne samo da su potvrđene pozitivne korelacije konformizma sa autoritarnošću, religioznošću i neravnopravnošću spolova, nego su ovim istraživanjem utvrđene i značajne povezanosti između varijabli autoritarnost i neravnopravnost spolova. Istraživački zanimljiv je i podatak da nije potvrđena povezanost religioznosti i autoritarnosti ili neravnopravnosti spolova, a što može biti korisno polazište za naredna slična istraživanja.

Na osnovu dobijenih nalaza može se zaključiti da je vrijednosni identitet mladih danas sačinjen od visokog vrednovanja autoritarnosti i religioznosti te se ponašanja

mladih, njihovi stavovi, uvjerenja i reagiranja na različite stimuluse iz njihove socijalne okoline mogu, u određenoj mjeri, tumačiti polazeći upravo od navedenih nalaza. S druge strane, ukoliko dođe do promoviranja određenih vrijednosti koje su u skladu s vrijednostima autoritarnost i religioznost, očekivano je da one budu usvojene od strane mladih, dok vrijednosti koje bi bile u neskladu s pomenutim vrijednosnim orijentacijama, pretpostavlja se, ne bi bile prihvaćene. Ovi nalazi korisni su i praktično upotrebljivi u svrhu kreiranja politike prema mladima, kao i razvijanja programa prevencije određenih ponašanja i promoviranja određenih vrijednosti. Očuvane tradicionalne vrijednosti jesu pod utjecajem socijalnih promjena, ali su i dalje čvrsto ukorijenjene među mladima koji se nalaze u razdoblju kasne adolescencije, odnosno na početku odraslog doba.

LITERATURA

1. Adorno, Theodor, Else Frenkel-Brunswik, Daniel J. Levinson, R. Nevitt Sanford (1950), *The authoritarian personality*, Harper, New York
2. Asch, Solomon E. (1956), "Studies of Independence and Conformity: A Minority of One Against a Unanimous Majority", *Psychological Monographs: General and Applied*, 70(9), 1-70.
3. Baron, Robert A., Donn Erwin Byrne (1997), *Social Psychology*, Allyn and Bacon, Boston
4. Beltramini, Richard F., Robert A. Peterson, George Kozmetsky (1984), "Concerns of college students regarding business ethics", *Journal of Business Ethics*, 3, 195-200.
5. Bešić, Miloš (2014), "Vrednosne orijentacije u bivšoj Jugoslaviji", *Sociološki pregled*, 48(1), 17-40.
6. Bond, Rod, Peter B. Smith (1996), "Culture and Conformity: A Meta-Analysis of Studies Using Asch's (1952b, 1956) Line Judgment Task", *Psychological Bulletin*, 119(1), 111-137.
7. Brajša-Žganec, Andreja (2003), *Dijete i obitelj*, Naklada Slap, Jastrebarsko
8. Coleman, John C., Leo B. Hendry (1990), *The Nature of Adolescence*, Routledge, London and New York
9. Čekrlija, Đorđe, Vladimir Turjačanin, Srđan Puhalo (2004), *Društvene orijentacije mladih*, Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije, Banja Luka

10. Čekrlija, Đorđe (2017), *Ličnost i društvo III*, Filozofski fakultet, Banja Luka
11. Darwish, Abdel Fattah E., Gunter L. Huber (2003), "Individualism vs Collectivism in Different Cultures: a cross-cultural study", *Intercultural Education*, 14(1), 47-56.
12. Dunfee, Thomas W., N. Craig Smith, William T. Ross, Jr. (1999), "Social contracts and marketing ethics", *Journal of Marketing*, 63, 14-32.
13. Dušanić, Srđan (2020), *Religioznost mladih u postkonfliktnom društvu - sinteza istraživanja u Bosni i Hercegovini*, Grafomark, Laktaši
14. Erikson, Erik H. (1968), *Identity, youth, and crisis*, Norton, New York
15. Ferguson, L. W. (1939), "The requirements of an adequate attitude scale", *Psychological Bulletin*, 36(8), 665-673.
16. Guilford, Joy Paul (1959), "Traits of Creativity", u: Anderson, H. H., (ed.), *Creativity and Its Cultivation*, Harper i Row, New York, 142-161.
17. Yaban, E. Helin, Melike Sayıl (2020), "The antecedents of social value orientation among Turkish adolescents and emerging adults", *The Journal of General Psychology*, 147(4), 335-360.
18. Jenkins, Richard (2008), *Social identity*, Routledge, New York
19. Kamberović, Husnija (1998), "Osnovna obilježja razvoja društva u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1953. godine", *Časopis za suvremenu povijest*, 30 (2), 359-376.
20. Kiesler, Charles A., Sara B. Kiesler (1969), *Conformity*, Reading, Addison-Wesley, MA
21. Kim, Heejung, Hazel Rose Markus (1999), "Deviance or Uniqueness, Harmony or Conformity? A Cultural Analysis", *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(4), 785-800.
22. Konsky, Catherine, Mariko Eguchi, Kanto Gakuin, Janet Blue, Suraj Kapoor (1999), "Individualist-Collectivist Values: American, Indian and Japanese Cross-Cultural Study", *Intercultural Communication Studies*, IX(1), 69-83.
23. Krstić, Ksenija (2008), "Povezanost pojma o sebi i predstave adolescenata kako ih vide „značajni drugi“". *Psihologija*, 41(4), 539-553.
24. Krstić, Ksenija (2016), "Attachment to parents and friends as a context for development of self-concept in adolescence: The personality traits as mediators", *Psihologija*, 49(4), 335-355.
25. Krstić, Ksenija (2017), *Doživljaj sebe u adolescenciji*, Institut za psihologiju, Beograd

26. Kuzmanović, Bora (1990), "Struktura aktivističke orijentacije", *Psihologija*, 23(1-2), 29-47.
27. Kuzmanović, Bora (1995), "Uvodna razmatranja za istraživanje promena vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji", *Psihološka istraživanja*, 7, 9-15.
28. Livazović, Goran, Marina Matić (2020), "Sociodemographic characteristics and value orientations in adolescence", *Curr Psychol*, 39, 1562–1568.
29. Maršić, Šimo (2011), "Bosansko-hercegovačko društvo i mladi. Izazovi i mogućnosti crkvenog djelovanja", *Vrhbosnensia*, 15(1), 7-30.
30. Masuda, Aline D., Florencia M. Sortheix, Barbara Beham, Loren J. Naidoo (2019), "Cultural value orientations and work–family conflict: The mediating role of work and family demands", *Journal of Vocational Behavior*, 112, 294–310.
31. Maulyda, Mohammad Archi, Muhammad Erfan (2020), "Do Social Interactions with Peers Affect Student Identity?", *Qalam: Jurnal Ilmu Kependidikan*, 9(2), 60-65.
32. Milgram, Stanley (1961), "Nationality and conformity", *Scientific American*, 205, 45-57.
33. Nesdale, Drew (2011), "Social groups and children's intergroup prejudice: Just how influential are social group norms?", *Anales de Psicología*, 27(3), 600–610.
34. Nezlek, John B., C. Veronica Smith (2005), "Social Identity in Daily Social Interaction", *Self and Identity*, 4(3), 243–261.
35. Pantić, Dragomir (1981), *Vrednosne orijentacije mladih u Srbiji*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd
36. Petrović, Nebojša B., Milanko D. Čabarkapa, Bora R. Kuzmanović (2015), "Vrednosna očekivanja učenika gimnazija pri izboru fakulteta", *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, 45(4), 3-24.
37. Puhalo, Srđan (2013), *Kako opažamo druge etničke grupe i njihove članove?*, Friedrich - Ebert - Stiftung, Banja Luka
38. Santor, Darcy A., Deanna Messervey, Vivek Kusumakar (2000), "Measuring Peer Pressure, Popularity, and Conformity in Adolescent Boys and Girls: Predicting School Performance, Sexual Attitudes, and Substance Abuse", *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 163-182.
39. Sherif, Muzafer (1936), *The Psychology of Social Norms*, Harper i Brothers publishers, New York and London

40. Sulejmanović, Dijana (2020), "Konformizam i političko ponašanje u tradicionalnoj sredini", *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću*, 12(12), 225–246.
41. Šram, Zlatko (2003), "Vrijednosne orijentacije i struktura ličnosti – relacije na srednjoškolskom uzorku završnog razreda", *Pedagogija*, 41(3-4), 91-114.

SOME DETERMINANTS OF VALUE IDENTITY OF YOUNG PEOPLE

Summary:

The aim of this work belongs to the field of values and value orientations. The goals of the research were related to the examination of the presence and preferences of the dimensions of value orientation among young people and to the determination of the existence of possible differences in the expression of these dimensions about some sociodemographic characteristics of the respondents. The study included a volunteer sample (N=106) of young people aged between 18 and 22 years and used questionnaires that measured value orientations: conformity, religiosity, authoritarianism, and gender inequality. The results of this research show an orientation towards religion and family and the preservation of traditional values. According to the analyzed data, it was established that religiosity and authoritarianism were the most chosen values. Particularly interesting and statistically significant are the findings obtained for the intercorrelations of the examined variables, where positive connections were found between conformity and other examined value orientations.

Keywords: values; value orientations; identity; youth

Adresa autorice
Author's address

Dijana Sulejmanović
Univerzitet u Bihaću
Pedagoški fakultet
dijana.sulejmanovic@ipf.unbi.ba

